

Μαίρη Δημητρίου-Σπανούδη

- Ε.Α.Π.: Ερευνήτρια Αικατερίνη Παπαϊωάννου
- Π.Μ.Δ.-Σ.: Πληροφορήτρια Μαίρη Δημητρίου-Σπανούδη

Π.Μ.Δ.-Σ.: Λοιπόν, από πού θέλεις να αρχίσουμε;

Ε.Α.Π.: Να μου πείτε, αρχικά, ξανά το ονοματεπώνυμό σας, πού γεννηθήκατε, πότε γεννηθήκατε.

Π.Μ.Δ.-Σ.: Και οι δύο γεννηθήκαμε στη Λάρνακα. Είμαστε Σκαλιώτες κατά κάποιον τρόπο, όπως λένε.

Ε.Α.Π.: Το όνομά σας;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Εμένα ήταν Μαίρη Δημητρίου, του Θεόδουλου και της Ελένης. Ο κύριος ήταν Γιαννάκης Σπανούδης, του Νικόλα και της Σμαράγδας. Αυτοί είμαστε. Γεννημένοι στη Λάρνακα. Ο ένας του '34 κι εγώ του '41.

Ε.Α.Π.: Εκπαίδευση; Πού κάνατε δημοτικό και μετέπειτα γυμνάσιο-λύκειο;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Ορίστε.

Ε.Α.Π.: Δημοτικό, λέω, η εκπαίδευσή σας.

Π.Μ.Δ.-Σ.: Δημοτικό, το Λύκειο μετά, διότι την εποχή μας δεν είχε γυμνάσια. Ήταν απευθείας, ήταν ένα, το Παγκύπριο Εμπορικό Λύκειο, το οποίο μάλιστα ήταν και το μοναδικό εμπορικό σχολείο στην Κύπρο την εποχή εκείνη και το οικοτροφείο στέγαζε φοιτητές –αν θέλετε να το πιστέψετε κορίτσια– από όλο τον κόσμο. Και φοιτητές από την Αφρική, από τη Γαλλία, από την Αγγλία. Είχαν φοιτητές που έμεναν οικοτρόφοι. Είχε οικοτροφείο και έμεναν οικοτρόφοι εκεί, γιατί ήταν το μοναδικό εμπορικό σχολείο στην Κύπρο τότε, το οποίο ιδρύθηκε... Ο πατέρας μου ήταν από τους πρώτους μαθητές. Πρέπει να ιδρύθηκε τη δεκαετία μεταξύ '10 και '20, 1910-1920, μπορεί και πιο νωρίς. Ο πατέρας μου αποφοίτησε το '23, νομίζω. Λοιπόν εκεί πήγαμε. Ο κύριος είχε κάνει σπουδές, με αλληλογραφία, στα λογιστικά. Τελικά, διέπρεψε στο επάγγελμα μέχρι την αφυπηρέτησή του. Αφυπηρέτησε ως συνεργάτης με την Deloitte Κύπρος. Εγώ τελείωσα το Παγκύπριο. Βιάστηκα να παντρευτώ και για ένα χρόνο δεν τελείωσα το Εθνικό Ωδείο Αθηνών. Ήμουν μαθήτρια του πιάνου. Ήμουν στις προκριματικές πτυχίου, αλλά τα άφησα και αποφάσισα να παντρευτώ και άφησα όλες μου τις καλλιτεχνικές φιλοδοξίες, θέατρα, μουσικές, ζωγραφικές... Τα άφησα όλα και έγινα κι εγώ στο τέλος ένας πεζός λογιστής μέχρι το τέλος της αφυπηρέτησής μου. Ήμουν λογίστρια.

Ε.Α.Π.: Πιάνο συνεχίζετε να παίζετε;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Για ορισμένα χρόνια χρησιμοποιούσα... Το πιάνο μου υπάρχει, είναι στο σπίτι μου στη Λάρνακα, αλλά μετέπειτα ήταν τόσες πολλές οι ασχολίες μου με μια full-time δουλειά, δύο παιδιά, κοινωνική ζωή, έραβα, καθαρίζα, τα πάντα έκανα από το χέρι μου, δεν είχα χρόνο για... Εκείνο που έμεινε είναι η αγάπη προς τις τέχνες και τη μουσική, να αγαπώ την καλή κλασική μουσική και το καλό θέατρο. Ναι, αν και στο... Τον αγώνα τον ζήσαμε, εγώ προσωπικά σε όλη μου τη μαθητική ζωή, από τη Β' Λυκείου που ξεκίνησε το '55 μέχρι το '59 ήμουν τελειόφοιτη. Όταν ήρθαν οι καταζητούμενοι από τα βουνά, θυμάμαι ήταν άνοιξη, αν δεν έχω λάθος. (Δείχνει

τα άλμπουμ) Ου! έχω μέσα φωτογραφίες πολλές από τότε. Και ήταν τότε που έδωσαν ώθηση στη νεολαία, θυμάμαι, και έγινε ένα παγκύπριο φεστιβάλ, για να ανεβάσουν θεατρικές παραστάσεις. Τα Λύκεια, τα Γυμνάσια μάλλον, ένα Λύκειο είπαμε ήταν όλο κι όλο, τέλος πάντων η δευτεροετής εκπαίδευση να παρουσιάσει ένα έργο στη Λευκωσία, σαν διαγωνισμός. Το σχολείο μας ανέλαβε τότε και ανεβάσαμε την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή. Η καθηγήτρια του Εθνικού Ωδείου και καθηγήτριά μου ήταν μια πολύ... Αγαπούσε πολύ τη δουλειά της, την τέχνη, είχε κάνει τις σπουδές της στην Αθήνα στο Εθνικό Ωδείο Αθηνών με τον Μανώλη τον Καλομοίρη τότε, και ανέλαβε να μας βοηθήσει στο σχολείο να ανεβάσουμε αυτή την τραγωδία του Σοφοκλή. Πράγματι, ήταν μια εξαιρετική παράσταση, είχαμε πάρει βραβείο. Ήταν με τη δική της καλλιτεχνική διεύθυνση και μουσική επένδυση από τον Μανώλη τον Καλομοίρη, τον μεγάλο μουσουργό, διότι ήταν Μάιος και ήρθε για εξετάσεις, να μας κάνει εξετάσεις στο Ωδείο και η δασκάλα μας παρακολούθησε και έκανε τη μουσική επένδυση τότε. Ήταν κάτι το εξαιρετικό η παράσταση. Δώσαμε και δύο παραστάσεις στο ΓΣΖ τότε.

Ε.Α.Π.: Μάιο του '59;

Π.Μ.Δ.-Σ.: (Γνέφει καταφατικά)

Ε.Α.Π.: Και πρωταγωνιστούσατε; Ήσασταν η *Αντιγόνη*;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Σαν *Αντιγόνη*, ναι. Πρωταγωνιστούσα σαν *Αντιγόνη*. Αγαπούσα το θέατρο, γενικά τις τέχνες, τη μουσική, το θέατρο, τη ζωγραφική, ζωγράφιζα πολύ ωραία, αλλά τα άφησα όλα πίσω. Έμεινε μόνο η αγάπη για τις τέχνες.

Παρευρισκόμενη 1: Τραγουδάτε κιόλας;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Τραγουδούσα. Έχω έναν πολύ ωραίο τόμο του Μανώλη του Καλομοίρη με τραγούδια της ελληνικής υπαίθρου, αφιερωμένο σε μένα με την υπογραφή του. Μου το έκανε δώρο μετά τις εξετάσεις του Μαΐου του '59. Ήταν ένας θαυμάσιος γεράκος.

Ε.Α.Π.: Πάμε λίγο στην αρχή, κυρία Μαίρη μου. Πότε μάθατε πρώτη φορά για τον αγώνα; Με την έναρξή του;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Για τον αγώνα είχα ακούσει στο σχολείο και γενικά θυμάμαι τις διάφορες κινήσεις που γίνονταν. Όμως, αντιλαμβάνεσαι ότι όταν άρχισε ο αγώνας, εγώ προσωπικά το '55 ήμουν πολύ μικρή. Σιγά-σιγά, όμως, μετά, ξεκίνησε με την καθοδήγηση αυτού του καθηγητή...

Ε.Α.Π.: Το όνομά του, θυμήστε με.

Π.Μ.Δ.-Σ.: Ήταν ο μακαρίτης ο Ανδρέας ο Πετρίδης. Γυμναστής μας στο σχολείο. Γυμναστής στο τμήμα αρρένων εννοείται, διότι την εποχή εκείνη δεν υπήρχαν τα σχολεία μεικτά, ήταν αρρένων και θηλέων. Όμως, αναλάμβανε και κάποιες άλλες εκδηλώσεις, κατά κάποιον τρόπο. Μετά, όταν οι Άγγλοι μας έκλεισαν το σχολείο, γιατί κατά κάποιον τρόπο έκαναν διαδηλώσεις οι μαθητές και το ένα και το άλλο, μας έκλεισαν το σχολείο και αρχίσαμε να πηγαίνουμε για μόρφωση σε...

Ε.Α.Π.: Στη Λευκωσία;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Όχι. Επειδή τότε επιτρεπόταν μόνο η συγκέντρωση ομάδων μέχρι 8 άτομα, αποφάσισαν οι καθηγητές μας στο σπίτι τους μας έκαναν ιδιαίτερα σε ομάδες των 7 μαθητών και ένας ο καθηγητής 8. Και μετακινούμασταν από το σπίτι του ενός στο σπίτι του άλλου. Συγκεκριμένα, είχαμε έναν συμμαθητή, όχι συμμαθητή, πιο μεγάλο από εμάς, που ήταν γιος

φούρναρη. Τότε τα ψωμιά μας τα έφερναν με τα καρότσια, εκείνα τα μεγάλα, και άρχιζε και φώναζε «Ψωμάς!» και μας έδινε το ψωμί. Λοιπόν, έπαιρνε αυτή την καρότσα, έβαζε τους μαθητές μέσα, τους συμμαθητές του, και με το άλογο τους έπαιρνε από το ένα μάθημα στο άλλο. Τότε ήταν που του έβγαλαν, ο Ρόι Ρότζερς, κάουμποϊ, πάνω στο καρότσι έπαιρνε τους μαθητές. Κάναμε μάθημα εκεί..

Ε.Α.Π.: Σε σπίτι καθηγητή δηλαδή.

Π.Μ.Δ-Σ.: Στα σπίτια των καθηγητών. Αυτό έγινε, τον χρόνο που μας έκλεισαν το σχολείο, διότι ήταν στο μέσο του χρόνου. Πολλοί έφυγαν. Πήγαν άλλοι στο American Academy, άλλοι πήγαν στη Λευκωσία, εγώ προσωπικά πήγα στις Καλογριές. Όταν ήρθε η νέα περίοδος, όλο το καλοκαίρι κάναμε μαθήματα ιδιαίτερα, για να μη χάσουμε τον χρόνο, και πήγαμε αμέσως στην επόμενη τάξη. Ήταν τότε ακριβώς που γνώρισα τον καθηγητή αυτόν καλύτερα και μου εμπιστεύτηκε. Τώρα, ποιος ήταν αυτός που με σύστησε μέχρι αυτή τη στιγμή δεν ξέρω. Εκείνο που μου ζήτησε ήταν πράγματι και ήμουν ο σύνδεσμός του μέχρι που τον μετέθεσαν, δηλαδή.

Ε.Α.Π.: Αυτός ο καθηγητής σας μύησε στην οργάνωση;

Π.Μ.Δ-Σ.: Ναι.

Ε.Α.Π.: Πότε περίπου, θυμάστε;

Π.Μ.Δ-Σ.: Πρέπει να ήταν την εποχή, που μας έκλεισαν το σχολείο και μετά όταν ξανάνοιξε. Πρέπει να ήμουν στην Ε' τάξη του Λυκείου τότε.

Ε.Α.Π.: Δηλαδή.

Π.Μ.Δ-Σ.: Δηλαδή, πρέπει να ήταν το '58. Μπορεί και το '57. Το '57 μάλλον. Τι ήθελε από μένα. Απλώς ήθελε να του μεταφέρω την αλληλογραφία του. Είχε ένα βιβλιοπωλείο κοντά στον Άγιο Λάζαρο, το βιβλιοπωλείο "Ατλαντίς", που πάντα ήταν ένας νεαρούλης μαθητής κοντός, ο Καλλής, ο οποίος ήταν μυημένος κι αυτός, κι όταν πήγαινα εκεί, μου έδινε ένα τετράδιο, ένα βιβλίο και ήταν μέσα η αλληλογραφία. Πώς ήταν αλληλογραφία; Ήταν κάτι μικρά, (δείχνει με τα δάχτυλα του χεριού της) τόσα μπορώ να σας πω. Ήταν τόσο πολύ διπλωμένα το ένα με το άλλο, που γινόταν ένα μικρό πακετάκι, να τόσο.

Ε.Α.Π.: Όσο το δάχτυλο.

Π.Μ.Δ-Σ.: Ναι τόσο μικρό. Όχι όσο το δάχτυλο μου. Τόσο μακρός και τόσο πλάτος ίσα με δυο δάχτυλα. Ήταν πολύ μικρό πράγμα. Και έβγαινα με τη τσάντα μου σιγά-σιγά. Κάποια ώρα, περνούσα από το σπίτι αυτού του καθηγητή, που ήταν μάλιστα κοντά στο δικό μου. Και αν είχε εκείνος κάτι τα έπαιρνα να τα πάρω πίσω, για να πάνε εκεί που ήταν να το πάρουν. Όταν αυτός έφυγε και ανέλαβε τις ομάδες στη Λάρνακα ο Κίκης ο Παστελλίδης, όπως σας είπα, εμένα με προώθησαν στην ομάδα του Μάριου του Σταυρίδη.

Ε.Α.Π.: Άρα, η πρώτη ομάδα που ενταχθήκατε ήταν αυτού του καθηγητή. Θυμάστε άλλα μέλη ή δεν είχατε επικοινωνία με κάποιον; Μόνο με τον καθηγητή. Παίρνατε την αλληλογραφία;

Π.Μ.Δ-Σ.: Μόνον. Γι' αυτό σου λέω. Ποιος με ήξερε; Διότι εγώ μόνο δύο, την ομάδα του Μάριου του Σταυρίδη ήξερα και αυτόν τον καθηγητή. Επίσης, ήταν από τη Μόρφου αυτός ο καθηγητής και είχε ακόμα ένα δάσκαλο στη Λάρνακα που ήταν κι αυτός Μορφίτης και έμεναν μαζί. Ήταν κι αυτός μυημένος, κι ήταν οι μόνοι που με ήξεραν. Το καλοκαίρι που έφευγαν και πήγαιναν στη

Μόρφου έπαιρνα την αλληλογραφία. Θυμάμαι, μάλιστα, μια φορά ήταν στη Μόρφου αυτός και ήρθε αλληλογραφία. Με ειδοποίησαν, μίλησα κι εγώ με τις ξαδέρφες που είχα στη Λευκωσία και τους είπα –διότι τα καλοκαίρια κάποτε πήγαινα και έμενα μαζί τους– αν θέλουν να έρθουν να με πάρουν να περάσω λίγες μέρες το καλοκαίρι. Μου είπαν εκείνες, ευχαρίστως. Η μια –ήταν η γυναίκα του Μιτσίδη που φτιάχνουν τα μακαρόνια– είχε το δικό της αυτοκίνητο και ήρθαν όλο χαρά στη Λάρνακα να με πάρει να πάμε πίσω. Ο λόγος ήταν για να πάρω την αλληλογραφία μαζί μου στη Λευκωσία και θα ερχόταν αυτός ο φίλος του καθηγητή από τη Μόρφου να με βρει στο σπίτι της ξαδέρφης μου να του τα δώσω. Πώς θα τα πάρω στη Λευκωσία; Είχα πολύ μακριά μαλλιά, πολύ. Άσε τώρα που έχουν φύγει! Πολλά. Έφτιαχνα ένα μεγάλο κότσο στα μαλλιά μου και έβαζα τα φακελάκια μέσα στον κότσο μου. Πράγματι, κοντά στη Λουρουτζίνα μας σταμάτησαν. Μας σταμάτησε περίπολος, είχε και γυναίκα. Μας έκαναν έρευνα σωματική, όχι τα μαλλιά μας όμως, οπότε τη γλίτωσα! Η ξαδέρφη μου δεν ήξερε τίποτα. Βέβαια, τα ήθη τότε δεν ήταν όπως είναι σήμερα. Πώς ήταν δυνατό να έρθει ένας κύριος από τη Μόρφου να μου κάνει επίσκεψη στη Λευκωσία; Με ρώτησε. Και της είπα: «Ε καλά, εντάξει, είχα κάτι να του δώσω και γι' αυτό ήρθε». Αλλά βέβαια κι εκείνη ήταν από μια οικογένεια που ο αδερφός της ήταν στο εκτελεστικό στη Λευκωσία, ο Ανδρέας ο Γενναδίου. Εν πάση περιπτώσει τη γλιτώσαμε. Και ο... με σύστησε και ξεκίνησε η δράση με τον Μάριο τον Σταυρίδη. Εάν έχετε μιλήσει με τον Μάριο πρέπει να σας τα είπε τα διάφορα.

Ε.Α.Π.: Πριν προχωρήσουμε, ο άλλος ο καθηγητής που είπατε θυμάστε το όνομά του; Ο ένας ήταν ο Πετρίδης. Ο άλλος;

Π.Μ.Δ-Σ.: Ναι. Ο άλλος ήταν ο κύριος Χαράλαμπος... Μα μπορεί και να μην ήξερα το επίθετό του. Ήταν δάσκαλος στο δημοτικό εκείνος.

Ε.Α.Π.: Και οι ίδιοι σας προσέγγισαν, εσείς δεν...

Π.Μ.Δ-Σ.: Ναι. Κοίτα. Έμεναν στο ίδιο σπίτι στη Λάρνακα. Ήταν, όπως λέμε, αυτοί οι νεαροί που νοικιάζουν σπίτι γιατί δουλεύουν αλλού. Την εποχή τούς έλεγαν οι μπεκιάρηδες. Ήταν σε ένα σπίτι εκεί στην αρμενική εκκλησία και εκεί τον ήξερα. Ήξερα ότι ήταν δάσκαλος στο δημοτικό, νομίζω στο Καλογερά, αν δεν έχω λάθος. Πρέπει να έχει φύγει και αυτός από τη ζωή. Για φανταστείτε, αν εγώ ήμουν 16 χρονών κι εκείνοι ήταν καθηγητές και δάσκαλοι, αντιλαμβάνεστε πόσα χρόνια διαφορά. Ο κύριος ο Πετρίδης το είδα στην εφημερίδα πριν χρόνια ότι πέθανε στη Λεμεσό. Για τα παιδιά της ομάδας του Μάριου είχαμε μια πάρα πολύ καλή σχέση, όπως και με τον μακαρίτη τον Κίκη τον Παστελλίδη, αλλά περισσότερο εγώ είχα σχέση με την ομάδα του Μάριου. Ο Κίκης υποτίθεται ήταν πιο πάνω.

Ε.Α.Π.: Ο κύριος Μάριος, λοιπόν, ήταν ο επικεφαλής της ομάδας. Άλλα μέλη ήσασταν εσείς και ποιοι άλλοι;

Π.Μ.Δ-Σ.: Εγώ σαν κοπέλα. Ήταν ένα παιδί που ερχόταν.. ήταν ξένος εκείνος. Ήταν ο Ανδρέας ο Τζιοβάννης. Ήταν, νομίζω, και ο Ορθόδοξος Γεωργιάδης μαζί μας.

Ε.Α.Π.: Μου το είχε πει ο κύριος Μάριος.

Π.Μ.Δ-Σ.: Ορθόδοξος Γεωργιάδης. Ήμουν εγώ. Ο Μάριος πρέπει να τους θυμάται καλύτερα από εμένα αυτήν την ομάδα. Εγώ το πώς τους βοηθούσα; Τους βοηθούσα όταν είχαν να μετακινήσουν οπλισμό. Όταν ήθελαν να μετακινήσουν οπλισμό, τους βοηθούσα. Πώς; Εψές

άκουσα από την τηλεόραση, το DE FACTO, και άκουσα για τη Νίτσα τη Χατζηγεωργίου ότι έβαζε τα όπλα στις καλτσοδέτες της. Ήταν την εποχή του φουρώ που φορούσαμε κάτι φούστες με σούρες και από κάτω ήταν ένα μεσοφόρι κολλαρισμένο που κρατούσε, να έτσι, μεγάλη.. Λοιπόν, αυτό το φουρώ, αυτό το μεσοφόρι, έραψα πάνω δύο μεγάλες τσέπες, μία δεξιά, μία αριστερά. Και εκεί, όταν ήθελαν τα παιδιά να τους μεταφέρω τα όπλα, έβαζα ένα από τη μια, ένα από την άλλη. Πάνω στο ποδήλατο, την ώρα που οδηγούσα ποδήλατο, το ένα περιστροφο πήγαινε αριστερά και το άλλο δεξιά. Πήγαινα με το ποδήλατο. Αυτό ήταν. Τους έκανα μεταφορές. Όμως, και στην αυλή μας είχαμε... Θυμάμαι που ήρθε ο Κίκης με τον Μάριο μια μέρα και έκαναν μια κρύπτη προς το τέλος της αυλής μας. Και έφερναν, φυλάγαμε όπλα εκεί. Μάλιστα, έγινε μια απόπειρα εναντίον κάποιου αστυνομικού που κατά τη γνώμη τους –δεν μπορούσα να ξέρω εγώ, ούτε ξέρω αν ήταν, αν όντως ήταν έτσι– ήταν πολύ φίλαγγλος και πολύ... Έγινε μια απόπειρα εναντίον του.

Ε.Α.Π.: Θυμάστε το όνομά του;

Π.Μ.Δ-Σ.: Ζαχαριάδης νομίζω. Ήταν και γείτονάς μου. Το σπίτι του πρέπει να ήταν 200-300 μέτρα από το δικό μου. Εν πάση περιπτώσει, παρέλαβα τα όπλα, φύγαμε, έφυγαν. Την άλλη μέρα, αστυνομικοί στη γειτονιά μας, από την μια άκρια στην άλλη, να μας κάνουν ερωτήσεις, αν είδαμε κάτι, αν ξέρουμε κάτι, το ένα το άλλο. Υποτίθεται την εποχή εκείνη οι κοπέλες ήταν –δεν ήταν όπως σήμερα– πολύ μαζεμένες. Εγώ επίτηδες όταν τους είδα... Πρώτα από όλα, ουδέποτε στο σχολείο ούτε πήγα μία φορά σε μια διαδήλωση ή σε μια εκδήλωση ή σε μια... Ποτέ μου! Γιατί; Όταν επρόκειτο να κάνουν μια διαδήλωση, μια φασαρία, έπαιρνα τη τσάντα μου και πήγαινα σπίτι μου. Διότι η σκέψη ήταν αν τυχόν και μας μαζέψουν, ας τις μαζέψουν εκείνες. Δεν ήξεραν και τίποτα. Ενώ εγώ έπαιρνα τη τσάντα μου και κάπου είχα και παρεξηγηθεί με τις συμμαθήτρίες μου τότε. Λοιπόν, όταν τους είδα και ήξερα περί τίνος επρόκειτο, τι ρωτούσαν, ποιοι τα έκαναν, έβαλα κι εγώ το κοντό μου το παντελονάκι και έκατσα στη βεράντα με το βιβλίο μου, διάβαζα. Ήρθε ο αστυνομικός, με ρωτούσε, «Δεν ακούσατε τους πυροβολισμούς»; «Όχι». Κάπου στην κουβέντα με πρόσεχε. «Είσαι βέβαιη»; «Είμαι βέβαιη». Στο τέλος, σηκώθηκε και έφυγε. Δεν μπορούσε να διανοηθεί ότι την εποχή που τα κορίτσια φορούσαν αλατζιά, ένα κορίτσι σαν εμένα, με το κοντό το παντελονάκι –που ήταν σφάλμα μεγάλο για την εποχή εκείνη– ήταν δυνατό να είναι μπλεγμένο σε τέτοιες καταστάσεις. Κι έφυγε. Το θυμάμαι αυτό. Επίσης, θυμάμαι με πολλή αγάπη μια φίλη της μάνας μου, η οποία παρόλη την ηλικία της δεχόταν και της παίρναμε στο σπίτι της και φύλαγε όπλα.

Ε.Α.Π.: Το όνομά της;

Π.Μ.Δ-Σ.: Η Κίκα η Λοϊζίδου. Ήταν η αρχηγός των οδηγών στη Λάρνακα. Των οδηγών, των προσκοπίνων κατά κάποιον τρόπο. Εκείνη η κυρία, παρόλη την ηλικία της, δεχόταν και της έπαιρνα τα όπλα –είχε κρύπτη, έκαναν τα παιδιά– και κρατούσε στο σπίτι της. Λοιπόν, μια νύχτα, όχι νύχτα, αλλά έτσι κατά το σούρουπο, κατά τις 18.00. Το σπίτι της κυρίας αυτής –τώρα μένουν τα παιδιά της εκεί– ήταν κοντά στο Tennis Club, στο κέντρο της Λάρνακας.

Παρευρισκόμενη 1: Εκεί που είναι οι αρχαιολογικοί χώροι;

Π.Μ.Δ-Σ.: Μπράβο. Το μουσείο και έχει δρόμο, Κίμωνος, που πάει πάνω, εκεί ήταν το σπίτι της. Εκεί στη γωνιά που είναι το σινεμά, (διορθώνει) το κινηματοθέατρο Λυκούργος, νομίζω, τώρα, εκεί ο δρόμος ερχόταν έτσι και έστριβε προς τα πάνω, προς την Κίμωνος, να πάω προς το σπίτι

της. Εκεί που είναι το κινηματοθέατρο, στο ποδήλατο εγώ, σούρουπο, και να πηγαίνω στην κυρία με τη φούστα γεμάτη. Πάνω στη στροφή εκεί ήταν περίπολος. Με σταμάτησαν να μου κάνουν έρευνα. «Πού πας»; «Σπίτι μου». «Γιατί είσαι τέτοια ώρα»; Όταν με ρώτησε «Γιατί τέτοια ώρα;» ήταν το κίνητρο για να βρω ένα ψέμα να πω. Είπα, «Ναι. Είναι αργά, πολύ αργά και άργησα και θα με μαλώσει η μάνα μου». Κατά κάποιο τρόπο άρχισα να ψευτοκλαίω. Ήμουν τυχερή γιατί δεν είχε κοπέλα μαζί τους. Παρατήρησαν, έψαξαν το ποδήλατό μου πίσω. Είχε κούτα πίσω το ποδήλατο, έψαξαν την κούτα. Μια τσάντα που κρατούσα την παρατήρησαν κι εκείνη, δεν είχε τίποτε. Εγώ να ψευτοκλαίω ότι άργησα και θα μου θυμώσει η μάνα μου. Ήταν Τούρκος. Οι Άγγλοι δεν μιλούσαν. Ο Τούρκος μιλούσε σπαστά ελληνικά. Λέει, «Χάτε πήαινε». Στο «Χάτε πήαινε» εγώ χάθηκα στο τέλος του δρόμου και πήγα στην κυρία. Μόλις με είδε η καημένη και της είπα περί τίνος επρόκειτο, έφτιαξε τσάι –χρυσόχέρα ήταν– μου πρόσφερε γλυκίσμα. Πολλά γλυκά που φτιάχνω σήμερα είναι συνταγές δικές της. Και κάθισα μαζί της λίγη ώρα να ηρεμήσω κατά κάποιο τρόπο. Δεν το λαμβάναμε υπόψιν, αλλά εκ των υστέρων όταν το σκεφτείς, το να σε πιάσουν με ένα όπλο... τότε είχε νόμο ότι κανονικά ήταν κρεμάλα. Τώρα, ο ενθουσιασμός, η ανεμελιά της νιότης; Ούτε που σκέφτηκα ποτέ ότι θα μπορούσα να είχα κάποιο πρόβλημα ή οτιδήποτε. Ίσως από χαρακτήρα ήμουν πολύ αισιόδοξος άνθρωπος. Δε ξέρω. Πάντως, αυτό το ανάφερα, είναι γιατί ίσως να μην το έχει αναφέρει ο Μάριος, που οπωσδήποτε σας έχει αναφέρει όλες τις δράσεις της ομάδας.

Ε.Α.Π.: Μερικές, ναι.

Π.Μ.Δ-Σ.: Λοιπόν, αν θέλετε κάτι άλλο..

Ε.Α.Π.: Είχατε ψευδώνυμο, κυρία Μαίρη μου;

Π.Μ.Δ-Σ.: Δεν είχα ψευδώνυμο. Σας είπα, δεν κυκλοφορούσα σε πολλούς. Ήταν πολύ περιορισμένος ο αριθμός των ανθρώπων που ήξερα και με ήξεραν. Σας είπα, οι συμμαθήτριάς μου όταν τελείωσε ο αγώνας και βγήκαμε... Ήρθαν οι καταζητούμενοι από το βουνό και έκαναν μια παρέλαση πάνω στη λεωφόρο που κατεβαίνει από το American Academy προς τα κάτω. Εκεί ήταν τα σχολεία μας πρώτα. Κρίμα που τα χάλασαν, τι ωραία κτήρια που ήταν! Ήταν το Ζαχαριάδειον εκεί. Βγήκαμε στους δρόμους, με τα πανεράκια και με τα λουλούδια, να τους υποδεχτούμε. Ήμασταν τελειόφοιτες, κοπέλες μεγάλες τότε, και σε κάποια στιγμή κάποιος... Ποιος ήταν, Χριστέ μου; Ο Ορθόδοξος ήταν; Νομίζω ο Ορθόδοξος ο Γεωργιάδης ήταν, με αγκάλιασε και μου είπε «Νικήσαμε». Τώρα, νικήσαμε; Τέλος πάντων... Εν πάση περιπτώσει, οι κοπέλες, οι συμμαθήτριάς μου έπεσαν από τα σύννεφα, διερωτήθηκαν γιατί. Τους είπα, «Καλά, [είναι αγωνιστής μόνο] όποιος φορεί αλατζιά νομίζετε»;

Ε.Α.Π.: Δε σας υποψιάστηκε κανένας δηλαδή.

Π.Μ.Δ-Σ.: Δεν με είχαν υποψιαστεί.

Ε.Α.Π.: Και μείνατε, δηλαδή, στην ομάδα του κύριου Μάριου μέχρι το τέλος.

Π.Μ.Δ-Σ.: Μέχρι το τέλος ήμουν στην ομάδα του Μάριου.

Ε.Α.Π.: Ο κύριος Μάριος μου είχε πει ότι ήσασταν το δεξί του χέρι.

Π.Μ.Δ-Σ.: Εγώ δεξί του χέρι του Μάριου.

Ε.Α.Π.: Ναι.

Π.Μ.Δ.-Σ.: Ναι. Για να πάρω, να φέρω τα.. αν αυτό λέγεται δεξί το χέρι. Ήταν τα παιδιά τα οποία εκτελούσαν τις διαταγές κατά κάποιο τρόπο. Κοιτάζετε, οι διαταγές έρχονταν από πάνω. Πρέπει κανονικά να έρχονταν από τον Κίκη τον Παστελλίδη προς τον Μάριο. Ο Μάριος οργάνωνε και εκτελούσε μια εντολή. Ο Μάριος ενεργοποιούσε εμάς της ομάδας, ήξερε ποιος ήταν ο πιο κατάλληλος κατά κάποιο τρόπο, αλλά όποιος και αν αναλάμβανε εγώ είχα τον μεσάζοντα ρόλο. Έπρεπε κανονικά κάποιος να τους πάρει τα όπλα, κάποιος να τα ξαναπάρει πίσω όταν είχαν τελειώσει.

Ε.Α.Π.: Να πάρετε τα όπλα στο σημείο που θα γινόταν...

Π.Μ.Δ.-Σ.: Κάπου περίμεναν τα παιδιά για να τα παραλάβουν από μένα και μετά εγώ περίμενα για να μου τα δώσουν πίσω. Αυτό ήταν.

Παρευρισκόμενη 1: Και τα κρύβατε σπίτι σας ή σε άλλα...;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Είχα και σπίτι μου, αλλά έπαιρνα και σε αυτή την κυρία που σας είπα. Βέβαια, η μάνα μου δεν ήξερε ότι η φίλη της, ούτε ήξερε ότι και σπίτι μου είχαμε όπλα η μάνα μου. Όχι, δεν το ήξερε.

Ε.Α.Π.: Αυτό θα ρωτούσα. Οι γονείς σας, οι δικοί σας, γνώριζαν για τη δράση σας;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Η μάνα μου; Όταν τελείωσε ο αγώνας και ύστερα, έμαθε για τη δράση μου, βέβαια.

Ε.Α.Π.: Μέσα στο ίδιο της το σπίτι τα όπλα και δεν τα αντιλήφθηκε;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Είχαμε μια τεράστια αυλή πίσω από το σπίτι μας. Το σπίτι μας ήταν πάνω στην οδό Κωστάκη Παντελίδη, εκεί στο κέντρο της Λάρνακας. Τώρα είναι ένα τεράστιο πάρκινγκ εκεί, όταν μπείτε. Φανταστείτε εκείνο το πάρκινγκ όλο ήταν το σπίτι μας κάποτε. Οπότε, τα όπλα.. Είχαμε ένα κοτέτσι κοντά στο τέλος του οικοπέδου και στο βάθος του κοτετσιού έκανα την κρύπτη και είχαμε τα όπλα. Όχι, δεν ήξερε η μάνα μου τίποτε. Κανένας δεν ήξερε. Είχαμε μάλιστα ένα πολύ ωραίο ανέκδοτο. Μια νύχτα, ήταν προς το καλοκαίρι, έμενα εγώ στο ίδιο δωμάτιο με την αδερφή μου την πιο μικρή και όπως ξαπλώναμε ακούσαμε κάποιον να ταραάζει το φυλλαράκι. Εγώ, υποψιασμένη, είπα «Ναι. Ποιος είναι»; Δεν απάντησε. Λέω, «Ποιος είσαι; Θέλεις κάτι; Με θέλεις»; Διότι υποψιάστηκα ότι κάτι επείγον υπήρχε και ήρθαν να ζητήσουν βοήθεια, τέλος πάντων. Αλλά τίποτα, κανένας. Αμέσως υποψιάστηκα ότι αν ήταν κάποιος θα μου έλεγε «Μαίρη, θέλω αυτό». Για να μη μου απαντά κάτι άλλο ήταν. Τι να ήταν; Έπιασα το τσόκαρο που ήταν κάτω από το κρεβάτι, άνοιξα την πόρτα, την μπαλκονόπορτα, του μπαλκονιού, και βγήκα έξω και τον έβαλα μπροστά. Μέχρι να περάσει από τα κάγκελα από πάνω έπεσε και σκοτώθηκε. Τι ήταν; Ήταν κάποιος που ήθελε να βλέπει από τα παντζούρια και ήξερε πως είμαστε κορίτσια εκεί και ήρθε να μας δει από τα παντζούρια. Η αδερφή μου μέχρι σήμερα το θυμάται και λέει «Δεν μπορώ να το φανταστώ ότι τον έτρεχες με το τσόκαρο»! Της λέω, «Πάντα ο κλέφτης φοβάται». Και μόλις με είδε, αφού σας λέω, ήρθε κάτω από τα κάγκελα και σκοτώθηκε. Ήταν άλλες εποχές.

Ε.Α.Π.: Η περίπτωση του αστυνόμου, του Ζαχαριάδη, προς εκτέλεση, είχε επιτύχει ή αποτύχει;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Απέτυχε.

Ε.Α.Π.: Και αφού απέτυχε, δεν υπήρχε ο κίνδυνος να...;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Δε θυμάμαι τι έγινε παρακάτω, αλλά ξέρω ότι απέτυχε. Συνήθως τότε ο κόσμος, όσοι δεν είχαν βεράντα για να κάτσουν το βράδυ του καλοκαιριού, έβγαζαν τις καρέκλες τους στα πεζοδρόμια και κάθονταν εκεί για κουβέντα. Αυτός συνήθιζε το βράδυ –ήταν στην στροφή το σπίτι του– να κάθεται με την καρέκλα έξω. Και τότε ήταν. Αστόχησαν όμως.

Ε.Α.Π.: Λοιπόν, η επιχείρηση για τον αστυνόμο Ζαχαριάδη απέτυχε. Ήταν η μόνη που απέτυχε, αν θυμάστε, ή υπήρχαν κι άλλες; Γενικά, ποιες ήταν επιχειρήσεις;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Αν με πιστεύεις, αυτή είναι η πιο ζωντανή επειδή ήταν και κοντά στο σπίτι μου. Διότι το σπίτι μου ήταν πάνω στην Κωστάκη Παντελίδη και το σπίτι του Ζαχαριάδη ήταν αμέσως στο τέλος του δρόμου Κωστάκη Παντελίδη και ήταν πάνω στη γωνιά. Οι επιχειρήσεις οι άλλες κανονικά πρέπει να σας τις είχε περιγράψει ο Μάριος. Τις θυμόταν καλύτερα και, η αλήθεια, εγώ απλώς μπορώ να πω δεν είχα και μεγάλη... Δηλαδή η ευθύνη μου ήταν να μου πουν να είσαι στον τάδε τόπο για να μας κάνεις μεταφορά.

Ε.Α.Π.: Δηλαδή δεν γνωρίζατε ποιοι θα εκτελούνταν.

Π.Μ.Δ.-Σ.: Είχε διάφορες... Τις οποίες δε ξέρω γιατί αυτή τη στιγμή δε θυμάμαι. Θυμάμαι τα παιδιά, θυμάμαι τις συγκεντρώσεις στο σπίτι του Μάριου, που την πρώτη φορά μου έκανε εντύπωση γιατί ο πατέρας του ήταν αστυνομικός του Μάριου, εν ενεργεία αστυνομικός και, κατά κάποιο τρόπο, μου έκανε εντύπωση. Η αδερφή του ήταν συμμαθήτριά μου, η μεγάλη η αδερφή του. Δεν τις θυμάμαι. Περισσότερο τα περιστατικά των μεταφορών θυμάμαι, διότι αυτό ήταν η υποχρέωσή μου κατά κάποιο τρόπο. Αλλά θυμάμαι που μαζευόμασταν στο σπίτι του Μάριου.

Ε.Α.Π.: Για να οργανωθείτε.

Π.Μ.Δ.-Σ.: Για να οργανωθούμε, ναι.

Ε.Α.Π.: Άρα, ονόματα εκτελ...

Π.Μ.Δ.-Σ.: Σας είπα εκείνους που θυμόμουν τώρα, αλλά είχε κι άλλους. Είχε και ένα παιδί που ερχόταν από τις Αγγλισίδες, νομίζω, και μας έβρισκε στην ομάδα. Δεν ήμασταν πάρα πολλοί.

Παρευρισκόμενη 1: Έτυχε ποτέ να σας κάνουν έλεγχο την ώρα που κάνατε συγκέντρωση;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Συγκέντρωση δεν ήμασταν και πολλοί. Αλλά, κατά κάποιο τρόπο, και το άλλο, ποιος ήταν να υποψιαστεί το σπίτι του Σωτηράκη του Σταυρίδη. Ήταν αξιωματικός της αστυνομίας ο πατέρας του Μάριου.

Παρευρισκόμενη 1: Το γνώριζε ο πατέρας του;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Δε θα το ήξερε ο κύριος Σωτηράκης; Είναι δυνατό; Πρέπει να το ήξερε.

Ε.Α.Π.: Άρα η κύρια δράση σας ήταν η μεταφορά αλληλογραφίας, αρχικά, και όπλων, αργότερα.

Π.Μ.Δ.-Σ.: Ναι. Μάλιστα.

Ε.Α.Π.: Τίποτα άλλο. Ούτε διανομή, εκτύπωση φυλλαδίων, ούτε αναγραφή συνθημάτων.

Π.Μ.Δ.-Σ.: Όχι, καλή μου. Ήξερα συμμαθήτριάς μου που το έκαναν αυτό αλλά δεν ανακατεύτηκα ποτέ μου με κάτι τέτοιο, παρόλο που ήξερα τι γινόταν. Δεν άξιζε τον κόπο. Θυμάμαι που όταν πηγαίναμε την Κυριακή στην εκκλησία, ιδίως στον Άγιο Λάζαρο, τα κορίτσια έριχναν φυλλάδια

από πάνω, από το υπερώο, που συνήθως πήγαιναν τα σχολεία. Έριχναν φυλλάδια προς τα κάτω. Αλλά δεν ανακατεύτηκα ποτέ μου με κάτι τέτοιο.

Ε.Α.Π.: Είχατε συλληφθεί ποτέ, κυρία Μαίρη μου;

Π.Μ.Δ-Σ.: (Γνέφει αρνητικά) Κανένας δεν με ήξερε. Ήμουν από τους τυχερούς.

Παρευρισκόμενη 1: Ξέρατε να φυλάγεστε κιόλας, όμως.

Π.Μ.Δ-Σ.: Μπορεί. Ίσως το στυλ μου να μην προκαλούσε. Δεν ήμουν ο τύπος της ηρωίδας με μια σημαία να φωνάζω ή οτιδήποτε άλλο. Μάλλον φαινόμουν ένα μοντέρνο κορίτσι για την εποχή εκείνη. Μαθήτριά του ωδείου, πάντα να πάω και να έρθω με τα βιβλία του ωδείου, να πάω για τα μαθήματά μου, το ένα το άλλο. Δεν σκεφτόταν κανένας ότι ήμουν αυτού του στυλ κατά κάποιο τρόπο.

Ε.Α.Π.: Το τέλος του αγώνα πού σας βρήκε; Μαθήτριά.

Π.Μ.Δ-Σ.: Μαθήτριά, όπως σας είπα, στην τελευταία τάξη του σχολείου, να υποδεχόμαστε τους καταζητούμενους που επέστρεψαν. Και μετά το επιστέγασμα ήταν να παρουσιάσουμε κάτι σαν νεολαία της εποχής εκείνης. Και ήταν, όπως σας είπα, κατόπιν διδασκαλίας της κυρίας Τζέτζα. Αυτό μπορεί να μη σας ενδιαφέρει, αλλά είχε πολύ ωραία κτήρια η Λάρνακα που τα κατεδάφισαν, δε ξέρω γιατί. Το ωδείο ήταν σε μια γωνιά, όπως έρχεσαι από το American Academy να πας στην αστυνομία, όταν περάσεις τα σχολεία, πάνω σε μια γωνιά, έχει ένα ξενοδοχείο που έχει ένα μεγάλο γκράφιτι πάνω. Εκεί ήταν το ωδείο και ήταν ένα πάρα πολύ ωραίο κτήριο, πετρόκτιστο. Τα κατεδάφισαν όλα.

Ε.Α.Π.: Πώς νιώσατε όταν μάθατε για τη λήξη του αγώνα;

Π.Μ.Δ-Σ.: Για τη λήξη του αγώνα; Ναι, χάρηκα. Χάρηκα, διότι κατά κάποιο τρόπο νόμισα ότι κάπου πηγαίναμε καλά. Νόμισα. Τώρα, εκ των υστέρων, ξέρω ότι δεν τα πήγαμε καλά.

Ε.Α.Π.: Έτσι, καταληκτικά, κυρία Μαίρη μου, σκεφτείτε το λίγο και πείτε μας την πιο σημαντική στιγμή σας στον αγώνα.

Π.Μ.Δ-Σ.: Την πιο σημαντική στιγμή. Δηλαδή, από απόψεως δράσεως ή από απόψεως υπερηφάνειας;

Ε.Α.Π.: Πείτε μου και για τα δύο, αφού υπάρχουν δύο.

Π.Μ.Δ-Σ.: Από απόψεως δράσεως, εκείνο που θυμάμαι πιο πολύ ήταν την ώρα που γλίτωσα από την έρευνα τη νύχτα, κλαίγοντας. Εκείνο ήταν το πιο δυνατό που θυμάμαι πάντα, παρόλο που εκ των υστέρων το συνειδητοποίησα. Εκείνη τη στιγμή δεν το συνειδητοποίησα. Εκ των υστέρων κατάλαβα από τι γλίτωσα. Και από απόψεως υπερηφάνειας, ήταν όταν άκουγα πόσο αποφασισμένοι ήταν οι νέοι την εποχή εκείνη για ένα ιδανικό, το οποίο πιστεύαμε και το οποίο θέλαμε. Όντως, Έλληνες. Ό,τι και να πουν δεν μπορούν να αρνηθούν ότι είμαστε Έλληνες. Μπορούν; Οι καταβολές μας, η ομιλία μας, η ιστορία μας. Ίσως είμαστε πιο Έλληνες από τους Έλληνες οι Κύπριοι. Η υπερηφάνεια ήταν για τα επιτεύγματα των παιδιών της εποχής εκείνης. Ένιωθα τόσο όμορφα όταν άκουγα τα διάφορα επιτεύγματά τους και ένιωσα τρομερά περήφανη για το σύζυγό μου την ώρα που έμαθα πράγματι, ήξερα ότι όντως ήταν από τους πρώτους, ήταν ας πούμε ένας από τους πολύ έμπιστους της κυρίας Τούλας της Χαραλάμπους, αν την έχετε υπόψη.

Ε.Α.Π.: Η τομεάρχης.

Π.Μ.Δ.-Σ.: Η τομεάρχης. Ήταν ο αγαπημένος της. Τα ήξερα από διάφορους, αλλά όταν έμαθα λεπτομέρειες πράγματι ένιωσα πολύ περήφανη για τον σύζυγό μου, για τον τρόπο που λειτούργησε τόσο νέο παιδί. Διερωτήθηκα πώς ήταν δυνατό να συντονίζει και να φέρνει σε πέρας τόσα πράγματα.

Ε.Α.Π.: Μετά τον αγώνα γνωριστήκατε, έτσι; Ή κατά τη διάρκεια του αγώνα;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Αμέσως προς το τέλος του αγώνα. Και τον καιρό που γνωριστήκαμε δεν ήξερα ότι είχε οποιαδήποτε ανάμειξη.

Ε.Α.Π.: Έχετε φωτογραφίες, κυρία Μαίρη μου;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Σαν τι φωτογραφίες;

Ε.Α.Π.: Της εποχής του αγώνα.

Π.Μ.Δ.-Σ.: Όχι, δεν έχω. Οι μόνες φωτογραφίες που ίσως να υπάρχουν είναι την ημέρα που επέστρεψαν οι καταζητούμενοι από το..

Ε.Α.Π.: Έχετε τέτοιες φωτογραφίες;

Π.Μ.Δ.-Σ.: Ναι αλλά δεν είναι.. Είμαι μόνο εγώ στη φωτογραφία ή φαίνονται και τα παιδιά από πίσω που έρχονταν; Δε ξέρω. Να κοιτάξω να δω.